УДК 352/354-1

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12\(18\)-32-41](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12(18)-32-41)

Гусарчук Людмила Дмитрівна аспірантка I курсу, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, освітньо-наукової програми «Публічне управління та адміністрування», вул. Січових Стрільців 52А, м. Київ, 04053, тел.: (095) 687-79-12, e-mail: husarchuk.ludmila@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2968-615X>

Алейнікова Олена Володимирівна доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління та смарт-інновацій, Київський національний університет технологій та дизайну, вул. Немировича-Данченка, 2, м. Київ, 01011, тел.: (050) 52-42-982, e-mail: aleinikova.ov@knutd.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-4876-3563>

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК КОНСУЛЬТУВАННЯ В МЕТОДИЧНІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Анотація. Методична робота – це частина безперервної освіти педагога, вихователя з метою освоєння найбільш раціональних методів і прийомів навчання та виховання дітей, підвищення рівня загально-дидактичної й методичної підготовленості педагога до ведення навчально-виховної роботи. Найважливішим засобом підвищення педагогічної майстерності вчителів, який поєднує в єдине ціле всю систему роботи в освіті, є методична служба. В свою чергу, методична служба є гнучкою структурою забезпечення, розробки та впровадження сучасних педагогічних технологій в навчально-виховний процес навчального закладу. Методична служба слугує складовою частиною системи управління освітньою установою, діяльність якої спрямована: на вдосконалення педагогічної майстерності кожного педагога, розвиток педагогічного колективу навчального закладу в цілому та підвищення якості освітнього процесу.

Основна роль методичної служби в педагогічному супроводі вчителя у процесі його професійної діяльності та педагогічної підтримки відповідно до професійних потреб заключається у наслідуванні мети роботи, котра полягає у наданні дієвої допомоги вчителям і класним керівникам в поліпшенні організації навчання і виховання, узагальнення та впровадження передового педагогічного досвіду, підвищення теоретичного рівня і педагогічної кваліфікації викладачів та адміністрації.

В Україні становлення і розвиток педагогічного консультування створювались та набирали своїх обертів понад століття. Цілі, зміст, форми і методи роботи постійно змінювались і вдосконалювались. Створення

методичної служби в українській освіті відбулось для науково-методичного забезпечення системи дошкільної та загальної середньої освіти. Саме тому, ми спостерігаємо явище запровадження наукових ідей у педагогічну практику: науково-методичну підтримку інноваційної діяльності в освітній галузі, наукові пошуки та експериментальну роботу, яку проводять педагогічні працівники навчальних закладів району (міста), інформаційно-методичний супровід навчальних закладів і педагогічних працівників та консультування педагогічних працівників.

У статті обґрунтовано поетапне історичне становлення і подальший розвиток консультування педагогічних працівників в методичній службі української освіти. Узагальнено та проаналізовано чотири етапи системи роботи педагогічного консультування. Запропоновано практичні рекомендації з питань створення власних Центрів професійного розвитку педагогічних працівників.

Ключові слова: методична служба, освіта, децентралізація, консультування, методична робота, методичний кабінет, методична комісія, педагогічні читання, професійна компетентність.

Husarchuk Lyudmyla Dmytrivna Postgraduate student of the 1st year of State Institution of Higher Education «University of Educational Management», the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, scientific program «Public Administration», 52A Sichovkyh Striltsiv St., Kyiv, 04053, tel.: (095) 687-79-12, e-mail: husarchuk.ludmila@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2968-615X>

Aleinikova Olena Volodymyrivna Doctor of Sciences in Public Administration, Professor. Professor of the Department of Management and Public Administration of «Kyiv National University of Technologies and Design», Nemirovicha-Danchenko St., 2, Kyiv, 01011, tel.: (050) 52-42-982, e-mail: aleinikova.ov@knutd.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-4876-3563>

HISTORICAL DEVELOPMENT OF COUNSELING IN THE METHODOICAL SERVICE OF UKRAINIAN EDUCATION IN A DECENTRALIZED ENVIRONMENT OF GOVERNMENT

Abstract. Methodical work is a part of continuous education of the teacher, the educator for the purpose of development of the most rational methods and receptions of training and education of children, increase of level of general didactic and methodical readiness of the teacher for conducting educational work. The most important means of improving the pedagogical skills of teachers, which unites the whole system of work in education, is the methodological service. In turn, the methodical service is a flexible structure for the provision, development and implementation of modern pedagogical technologies in the educational process of the

educational institution. The methodical service is an integral part of the management system of the educational institution, whose activities are aimed at: improving the pedagogical skills of each teacher, the development of the teaching staff of the educational institution as a whole and improving the quality of the educational process.

The main role of methodical service in pedagogical support of teachers in the process of his professional activity and pedagogical support in accordance with professional needs is to pursue the goal of work, which is to provide effective assistance to teachers and class teachers in improving the organization of teaching and education, generalization and implementation of best pedagogical experience. raising the theoretical level and pedagogical skills of teachers and administration.

In Ukraine, the formation and development of pedagogical counseling have been created and gained momentum for over a century. Goals, content, forms and methods of work are constantly changing and improving. The creation of a methodological service in Ukrainian education took place to provide scientific and methodological support for the system of preschool and general secondary education. That is why we observe the phenomenon of introduction of scientific ideas into pedagogical practice: scientific and methodological support of innovation in education, research and experimental work conducted by teachers of educational institutions of the district (city), information and methodological support of educational institutions and teachers or advising teachers.

The article substantiates the gradual historical formation and further development of counseling of teachers in the methodical service of Ukrainian education. The four stages of the system of pedagogical counseling for the last hundred years are generalized and analyzed. The practical advice of the establishment of class Centers for professional development of teachers was offered.

Keywords: methodical service, education, decentralization, consultancy, methodical work, methodical cabinet, methodical commission, pedagogical reading, professional competence

Постановка проблеми. Історичний розвиток консультування педагогічних працівників в методичній службі української освіти напроцуд важлива тема для дослідження, котра має багато білих плям та лакун для вивчення. Враховуючи загальноосвітні тенденції в розвитку освіти, який пов'язаний з модернізацією процесу вдосконалення професійної майстерності педагогів, розкриття теоретичних основ змісту та сутності методичної роботи і педагогічного консультування, специфіки консультаційної діяльності, функціонування консультаційних служб в освітній галузі, методи і форми методичної роботи і педагогічного консультування, можна з впевненістю сказати, що консультаційна діяльність в галузі освіти – це професійна діяльність, послуга, яка була і залишається інтелектуальним, особливим, інформаційним продуктом виробничої діяльності консультаційної організації, яка надається педагогу у

вигляді розроблених програм, проектів, порад, рекомендацій. Професійна взаємодія між консультантом та педагогом, отримана консультаційна послуга вносить можливість якісних змін, виявлення й аналіз проблем у професійній діяльності педагога, надання допомоги та розроблення рекомендацій щодо їхнього вирішення. Процес консультування відбувався з моменту зародження методичних служб середини XIX століття і до сьогодення, що підтверджує актуальність тематики дослідження для фахівців освітньої галузі та необхідності оволодіння ними науково-історичними фактами зародження, становлення та розвитку консультування в методичній службі української освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій: Організація процесу консультування в методичній службі української освіти відображена у працях І. Б. Васильєв, Г. С. Данилова, О. В. Духнович, В. О. Зайчук, О. М. Каплуновська, М. О. Корф, К. Л. Крутій, М. І. Пирогов, В. О. Радкевич, К. Д. Ушинський, Л. Г. Чернікова, О. І. Щербак та інших.

Мета статті: Сформувати професійну компетентність освітян у галузі методичної роботи і педагогічного консультування, розкрити роль та значущість методичної служби у педагогічному зростанні педагогів.

Виклад основного матеріалу. Згідно з однією з наймасштабніших і значущих реформ децентралізації в Україні за останні роки зріс інтерес до вивчення процесу становлення, розвитку та вдосконалення методичної служби і консультування педагогів. Цей процес зумовлений інтеграцією української системи доєвропейського й світового освітнього простору, посиленням особистісної орієнтації професійної підготовки педагогів, їхній готовності кваліфіковано, творчо і майстерно виконувати свої професійні обов'язки, опанувати сучасні теоретичні та прикладні знання в галузі методичної роботи і консультативної діяльності.

В Україні становлення і розвиток педагогічного консультування створювались та розвивались понад століття. Цілі, зміст, форми і методи роботи постійно змінювались і вдосконалювались. Педагогічне консультування – це надання професійним фахівцем (консультантом) у галузі освіти консультаційної послуги педагогічним працівникам закладів та установ освіти з питань їхньої професійної діяльності та розвитку допомоги і підтримки, виявлення й аналізу професійних проблем та наданих рекомендацій їхнього вирішення, сприяння реалізації цих рекомендацій.

Понад 100 років тому в Україні почала створюватись система роботи педагогічного консультування. Хотілося б звернути увагу на її чотири етапи:

I етап (середина XIX ст. – початок XX ст.) – зародження форм і змісту педагогічного консультування, які сприяли вдосконаленню професійного рівня вчителя;

II етап (20-ті – 60-ті роки XX ст.) – становлення та розвиток методичної роботи, які були пов'язані зі змінами в організації та змісті шкільної освіти;

III етап (70-ті – 90-ті роки XX ст.) – вдосконалення та модернізація методичної служби;

IV етап (початок XXI століття) – інноваційний період розвитку педагогічного консультування.

Глибинність роздумів та багатство ідей про вдосконалення професійного розвитку вчителя вкорінилося ще в педагогічній спадщині минулого століття.

О.В. Духнович [1, с. 40] привертав увагу вчителів на володіння ефективною методикою викладання, радив їм раціональну організацію навчального процесу, надавав практичні рекомендації щодо групово-фронтальної та диференційованої роботи учнів.

М.О. Корф (1734-1883 рр.), педагог і просвітник, почесний член Женевської Академії наук, який палко обстоював право українських дітей на навчання рідною мовою в початковій школі, приділяв багато уваги порадам та рекомендаціям для вчителів, розробляючи плани занять і методики проведення уроків. Він один із перших новаторів, який організував проведення вчительських з'їздів [2, с. 402].

Педагогічні ради, створені при гімназіях сприяли росту професійного рівня вчителів і були однією з ранніх форм педагогічного консультування.

М.І. Пирогов [3, с. 189], який опікувався Київським навчальним округом, покращив методи роботи педагогічних рад при гімназіях. Він розширив зміст обговорюваних питань, заохочував вчителів до методичних пошуків, рекомендував взаємне відвідування уроків.

К.Д. Ушинський [4, с. 560], констатував, що педагогічні звання вчителя потрібні для розвитку розумових дитячих здібностей та зосередженню їх уваги до навчання. Методична підготовка повинна займати важливе місце в професійній діяльності вчителя. Адже вона формує уміння і навички учнів. К. Д. Ушинський обґрунтував методи навчання як систематичний та аналітичний метод вправ, форми навчання, створив рекомендації до їхнього застосування.

У навчальних закладах з 1914 року запроваджуються спостережні уроки підчас яких вчителі знайомилися з досвідом своїх колег і навчалися аналізувати уроки. Тому, з'являється потреба на практиці у «вчителях-інструкторах», створюються відповідні посади при навчальних закладах. Наприкінці XIX ст. – початку XX ст. на з'їздах, нарадах, конференціях, семінарах, вчителі демонстрували педагогічну майстерність, представляли методи і прийоми навчання та виховання учнів.

Зі зміною суспільно-політичної ситуації в УРСР на початку XX ст. відбулися зміни і в методичній роботі, яка була пов'язана з організацією та розробленням змісту шкільної освіти. Створення методичних бюро з певним штатом працівників у 20-х роках XX століття в УРСР, які починають займатися організацією методичної роботи в навчальних закладах і надають консультаційну допомогу вчителям. Відбувається розробка перших

нормативних документів, які регламентують діяльність методичних бюро та шкіл. З'являються «Положення про організацію методичної роботи на місцях» та «Положення про опорну школу».

Центрами методичної роботи шкіл стають опорні школи, які сприяють формуванню та поширенню педагогічного досвіду. В 1930р. формується навчально-методичний сектор при уряді УРСР, який здійснює керівництво методичною роботою, координує та контролює методичні бюро на місцях. Інспектори-методисти є наставниками вчителів. В 1931р. на першому з'їзді інспекторів методистів приймають резолюцію «Про організацію і зміст методичної роботи в районі». Починають приділяти велику увагу методичному керівництві на місцях. В 1939р. відбулася всесоюзна нарада з методичної роботи, на якій обговорили і затвердили «Положення про методичну роботу в школі», «Положення про районний педагогічний кабінет районного відділу народної освіти», «Положення про куцове методичне об'єднання вчителів». Таким чином, зародилася цілісна система методичної роботи з педагогічними кадрами та вертикаллю управління.

Комплектування шкіл кваліфікованими кадрами відбулося у післявоєнний період. Постало питання посилення ролі методичних служб у професійному вдосконаленні вчителів. У 1946 році важливою формою методичної роботи з учителями стають Педагогічні читання, які дозволяють вчителю узагальнити власний досвід, використовуючи наукову літературу для його обґрунтування. Організуються школи передового педагогічного досвіду. З 1959 року педагогічні кабінети перейменовують у методичні кабінети, головним завданням яких стало методичне забезпечення закладів і установ освіти та підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Ця система роботи тривала до 70-х років ХХ ст.

В цей період структура методичної роботи в УРСР змінюється під впливом реформи в системі загальної середньої освіти. Затверджується «Типове положення про районний (міський) методичний кабінет», в якому визначено головні напрями його роботи, підбір творчих методичних кадрів, які добре знають специфіку свого району (міста). Створюються районні предметні комісії та методичні об'єднання, працюють міжшкільні предметні комісії, громадські методисти. Чітко визначаються права та обов'язки голів методичних об'єднань, директорів шкіл, їхніх заступників, організаторів позакласної і позашкільної роботи. Згідно нового «Положення про методичну роботу» з'являється термін «методичне об'єднання вчителів», який надалі слугував для означення колективних форм, які називались предметними та методичними комісіями. Попредметне об'єднання вчителів було зручною формою для успішного підвищення фахового рівня. Індивідуальна самоосвіта вчителів, курсова перепідготовка, заочне навчання та різні методичні заходи створювали систему методичної роботи, яка концентрувалась на постійному підвищенні освітнього та наукового рівня, фахової і методичної підготовки педагогів.

В 1984р. відбулися певні зміни у структурі та змісті роботи методичних служб відповідно до реформи розвитку загальної середньої освіти. У 1985р. Міністерство освіти СРСР затвердило «Типове положення про методичний кабінет районного (міського) відділу (управління) народної освіти». До структури відділу (управління) народної освіти входять методичні кабінети, на базі яких створюються науково-методичні, інформаційно-методичні кабінети (центри). Запрацювали школи молодого вчителя, творчі групи. Методичні кабінети спрямовували методичні об'єднання педагогічних працівників на визначення змісту роботи актуальних проблем, змісту нових шкільних програм і курсів, потреб учителів, класних керівників, вихователів.

В 1991р. із здобуттям незалежності України методичні служби спрямували свою роботу на забезпечення регіональних програм розвитку освіти, виявленні та супроводу передового педагогічного досвіду, створення належних умов для формування навчальних закладів нового типу. Системний підхід, теорія безперервної освіти, орієнтація на особистість учителя й учня, гуманістичний підхід до побудови змісту й організації навчального процесу стають методологічним обґрунтуванням методичної служби. Досвідчені вчителі та наукові працівники долучаються до методичної роботи. Інститути вдосконалення вчителів стали рушійною силою науково-методичної роботи з учителями та методистами.

У 1997р. за наказом МОН України затверджується нове «Положення про районний (міський) методичний кабінет». Районні (міські) методичні кабінети і шкільні методичні кабінети координують навчально-методичне забезпечення педагогічних працівників для публікації власних напрацювань. Форми та методи роботи з педагогічними працівниками розширюються. Поширюється вивчення стану та результатів викладання навчальних предметів, аналізується організація навчально-виховної та методичної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах [5, с.108].

Система планування роботи на рік, місяць, тиждень є основою РМК. Розширюються напрями роботи методистів щодо надання методичної допомоги навчальним закладам. А саме: підвищення кваліфікації вчителів, професійна підготовка педагогів, профорієнтаційна та соціальна робота, виховна робота, бібліотечна робота, створення інформаційно-аналітичної та довідкової баз даних. Методична служба РМК будувалася з урахуванням технології педагогічної взаємодії – консультування, творчі зустрічі, бесіди, засідання районних методичних об'єднань [6, с. 256].

Якість професійної підготовки методистів визначалася шляхом суб'єктивних оцінок. Підвищення рівня професійної компетентності гальмувалось відсутністю науково-обґрунтованих уявлень про об'єми знань і вмінь, якими мали оволодіти методисти. Відділи освіти перекладали управлінські функції на РМК, що позбавляло методистів професійної діяльності. Тому, методисти недооцінювали роль одних і перебільшували

значення інших напрямів методичної роботи, займаючись інспектуванням навчальних закладів та визначенням навчального рівня учнів.

Початок ХХІ ст. закладає фундамент інноваційних ідей, новаторських пошуків та вдосконалення педагогічної майстерності у методичній службі. У 2008р. МОН України видає наказ №1119 «Про затвердження Положення про районний (міський) методичний кабінет (центр)». РМК визначається науково-методичною установою, яка здійснює науково-методичне забезпечення системи загальної середньої та дошкільної освіти району (міста), підвищення кваліфікації педагогічних працівників у курсовий і міжкурсовий періоди. Головними напрямками РМК є науково-методичне забезпечення системи дошкільної та загальної середньої освіти; запровадження наукових ідей у педагогічну практику, науково-методична підтримка інноваційної діяльності в освітній галузі, наукові пошуки та експериментальна робота, яку проводять педагогічні працівники навчальних закладів району (міста); інформаційно-методичний супровід навчальних закладів і педагогічних працівників; консультування педагогічних працівників [7].

На сучасному етапі в Україні відбувається процес децентралізації. В галузі освіти посилюється увага до інноваційних процесів, зростають потреби педагогічних працівників в отриманні якісних професійних консультативних послуг, які мають бути особливим інформаційним продуктом виробничої діяльності консультаційної організації, яка надається педагогічним працівникам у вигляді розроблених програм, проектів, рекомендацій, порад. Тому, Постановою Кабінету Міністрів України №672 від 29.07.2020р. було затверджено Положення про Центр професійного розвитку педагогічних працівників [8]. Керівництво територіальних громад мали вирішити питання, чи створювати власний Центр професійного розвитку педагогічних працівників чи винаймати його послуги в інших громад. В обох випадках потрібно закласти кошти до бюджету на наступний рік. Жодних норм про кількісні показники, за якими створюються центри, Положенням про них не визначено. В штаті центру мають бути педагогічні працівники: директор, консультанти, психолог, бухгалтер та працівники з обслуговування, кількість яких визначає засновник. Для власної громади центр може створюватися за наявності 500 педагогічних працівників. Але якщо ж у громаді достатня кількість висококваліфікованих та сучасних фахівців і планується надавати послуги іншим громадам, то взагалі не варто робити прив'язку до кількості педагогічних працівників. Центри професійного розвитку створені з метою сприяння розвитку педагогічних працівників, їх педагогічної підтримки та консультування. Головна функція центру зводиться до надання якісних консультативних послуг відповідно до потреб педагогів, визначаються траєкторії їхнього професійного розвитку, проведення супервізії, розроблення внутрішніх документів закладів освіти, освітніх програм, навчальних програм з навчальних предметів, а також особливостей організації освітнього процесу у закладах освіти за різними

формами здобуття освіти, у тому числі з використанням технологій дистанційного навчання, а не інспектування роботи педагогічних працівників та навчальних закладів освіти, як було у попередні роки [9, с.272].

Дослідження історичних фактів та моментів у створенні, становленні та розвитку консультування в українській освіті узагальнює, підсумовує, переконує, що воно є відображенням реальної потреби в удосконаленні професійної майстерності педагогічних працівників та отримання якісних консультативних послуг відповідно до сучасних тенденцій демократизації суспільства, інноваційних процесів в галузі освіти і науки, функціонуванні різних соціальних інституцій.

Висновки. Отже, методична служба в українській освіті була, є і залишиться складовою системи неперервної освіти вчителів, системи професійного самовдосконалення, самореалізації педагога, рух від самоосмислення до самоствердження, самореалізації особистості. Вчитель ніколи не буде вважати свою освіту завершеною на якому б етапі професійного шляху він не знаходився. Вдосконалення професійних навичок та умінь, розвиток творчого потенціалу, самоствердження людини як успішної особистості, що самореалізовується, відбувається в постійному творчому пошуку, єднанні технології навчання дорослих із технологією самостійної роботи. Маючи потужний творчий потенціал, використовуючи новітні досягнення педагогічної науки реально досягти високого сучасного рівня підготовки кваліфіковано-професійних фахівців у галузі освіти. В досягненні цієї мети відповідальна роль відводиться саме методичній службі.

«Освіта – це наш пропуск у майбутнє, адже завтрашній день належить тим, хто приготувався до нього сьогодні», – безцінні слова Малкольма Ікса залишаться актуальними на тисячоліття.

Література:

1. Духнович О.В. Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских. – Львів, 1952. – Ч. 1. – С. 38-49.
2. Наши педагогические вопросы / Соч. Барона Н. А. Корфа ; Издание «Сотрудник школ» А. К. Залесской. [Т. 1]. – Москва, 1882. – С. 395-404
3. Бондар Л.С. Роль М.І. Пирогова у розвитку вітчизняної педагогічної думки. – С.186-192.
<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWVpbmX5Zmhqa21jcmZ6fGd4OjFINDMzZTk1ZGQ5YTkwZTA>
4. Ушинський К.Д. Там само. Т. 2: Методичні посібники та матеріали до «Родного слова». – 560 с.
5. Жерносець І.П. Організація методичної роботи в школі/ І.П. Жерносець. – К., 1995. – 108с.
6. Данилова Г.С. Методичні служби України: проблеми управління, професійна підготовка: Навч. – метод. посібник/ Г.С. Данилова. – К. : ІЗМН, 1997. – 256с.
7. Положення про районний (міський) методичний (центр) // Наказ МОН України – 2008р. - №1119. <https://flatik.ru/polojennya-pro-rajonnij-misekij-metodichnij-kabinet-centr-vidp>

8. Положення про Центр професійного розвитку педагогічних працівників// постанова Кабінету Міністрів України – 2020р. - №672, http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP200672.html

9. Гулина М.А. Основы индивидуального консультирования/ М.А. Гулина. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2000 – 272с.

References:

1. Duhnovich, O.V. (1952) *Narodnaja pedagogija v pol'zu uchilishh i uchitelej sel'skih* [Folk pedagogy in favor of schools and rural teachers]. L'viv [in Ukrainian].
2. Zalesskoj, A. K. (1882). *Nashi pedagogicheskie voprosy* [Our pedagogical questions]. Moskva: Izdanie «Sotrudnik shkol» [in Russian].
3. Bondar, L.S. Rol' M.I. Pirogova u rozvitku vitchiznjanoï pedagogichnoï dumki [The role of M.I. Pirogov at the development of a vichiznyana pedagogical thought]. *docs.google.com*. Retrieved from <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWVpbnx5Zmhqa21jemZ6fGd4OjFINDMzZTk1ZGQ5YTkwZTA> [in Ukrainian].
4. Ushins'kij, K.D. *Metodichni posibniki ta materialy do «Rodnogo slova»* [Methodical posibniki and materials up to the "Rodnoye Slovo"]. [in Ukrainian].
5. Zhernosek, I.P. (1995). *Organizacija metodichnoï roboty v shkoli* [Organization of methodical robots in schools]. K. [in Ukrainian].
6. Danilova, G.S. (1997). *Metodichni sluzhbi Ukraïni: problemi upravlinnja, profesijna pidgotovka* [Methodical services of Ukraine: problems of management, professional training]. K. : IZMN [in Ukrainian].
7. Nakaz MON Ukraïni “Polozhennja pro rajonnij (mis'kij) metodichnij (centr)” [The Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine “Regulations about the district (miskiy) methodical (center)”]. (n.d.). *flatik.ru*. Retrieved from <https://flatik.ru/polojennja-pro-rajonnij-misekij-metodichnij-kabinet-centr-vidp> [in Ukrainian].
8. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïni “Polozhennja pro Centr profesijnogo rozvitku pedagogichnih pracivnikov” [The Resolution of the Cabinet of Ministries of Ukraine “Provisions about the Center for the Development of Pedagogical Workers”]. (n.d.). *search.ligazakon.ua*. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP200672.html [in Ukrainian].
9. Gulina, M.A. (2000). *Osnovy individual'nogo konsul'tirovanija* [Fundamentals of individual counseling]. SPb. : Izd-vo SPbGU [in Russian].